

Kulturdepartementet

103 33 Stockholm

Betänkandet SOU 2020:21 Sveriges museum om Förintelsen

Ert dnr Ku2020/01036/KL

Sammanfattning

Forum för levande historia (FLH) välkomnar att regeringen låtit utreda hur ett museum om Förintelsen kan inrättas. Även om Förintelsen inte tog plats på svensk mark så berör den även vårt land, både direkt och indirekt. Det finns i Förintelsens historia exempel både på svenskar som stödde Nazitysklands politik och på svenskar som aktivt motarbetade den. Många överlevande kom till Sverige efter krigsslutet och rotade sig här. Under kriget levde svenska judar med farhågan att även Sverige skulle bli ockuperat. Med inrättandet av ett svenskt museum om Förintelsen säkerställs att deras vittnesmål för lång tid framöver kommer att finnas bevarade och tillgängliga för forskning, skolungdom och allmänhet. Vår tid är på intet sätt förskonad från antisemitism och rasism, hatbrott och kränkningar av mänskliga rättigheter. Kunskap och hågkomst av Förintelsen är samhällets kanske viktigaste försvar när demokratin och principerna om alla människors lika värde utmanas.

FLH instämmer i stort i utredningens förslag till inriktning och uppdrag för ett svenskt museum om Förintelsen. Men utredningens starka betoning av historievetenskaplig forskning riskerar att överskugga museipedagogiska aspekter som vi menar är fundamentet för ett museum, och som skiljer ett museum från en akademisk institution. Vi menar att ett museum om Förintelsen bör arbeta i samklang med sin samtid och i nära dialog med sina målgrupper.

Internationellt arbetar de flesta institutioner på området med att koppla historievetenskapliga perspektiv till samtida frågor, jämförande med andra folkmord med mera. Utredaren har inhämtat relevanta synpunkter från flera av dessa men landar trots detta i slutsatser där det pedagogiska perspektivet blir underordnat. Man nedprioriterar också förmedlingsuppdraget för museer och saknar ambitioner kring vilka målgrupper man vill nå och hur, vilket inte är förenligt med de kulturpolitiska målsättningarna.

FLH avstyrker utredningens förslag till organisation av det nya museet, och anser att utredningens konsekvensanalys har stora brister. Vi förordar att museet i stället inrättas genom en komplettering av instruktionen för myndigheten FLH. Med detta alternativ undviks den icke önskvärda situationen att två statliga myndigheter har uppdraget att hantera minne och kunskap om Förintelsen. Det framgångsrika arbete med utgångspunkt i lärdomar från Förintelsens historia som genomförts i Sverige de senaste 20 åren kan tillvaratas och utvecklas. Vi riskerar annars förlorad kompetens och kunskapsmässig tillbakagång på ett område där Sverige idag har en framskjuten position. Detta alternativ är också mest resurseffektivt och innebär stora besparingar jämfört med utredningens förslag.

FLH gör idag merparten av det som det nya museet föreslås göra. Vi har den struktur och de samarbetsytor som krävs både nationellt och internationellt, och besitter stora delar av den kompetens det nya museet behöver ha. FLH har personal med forskarkompetens och nära samverkan med forskarsamhället, och skulle kunna etablera en egen forskningsavdelning om instruktion och medel ges för det, även om vi här förordar andra sätt att stimulera både historisk och utbildningsvetenskaplig forskning med utgångspunkt i Förintelsen. För att inrätta museet behöver FLH också få ett uppdrag att bygga upp och förvalta samlingar. FLH förvaltar redan samlingar av vittnesmål och är medlem i organisationerna *Sveriges museer*, *Föreningen för pedagogisk utveckling i svenska museer*, *FUISM* samt *International Council of Museums, ICOM*. FLH är vidare medlem i internationella *Association of Holocaust Organisations, AHO*. I praktiken är FLH redan ett museum och inget hindrar att även föremål och dokument samlas inom ramen för FLH:s verksamhet. Ytterst lite skiljer FLH från övriga statliga museimyndigheter i instruktion och uppdrag. Det krävs därför endast enkla kompletteringar i instruktionen till FLH samt erforderliga resurser för att museet snabbt ska kunna bildas och börja arbeta.

FLH:s ursprung är hågkomst av Förintelsen och är därmed utgångspunkt för den anslagsfinansierade kärnverksamheten. De särskilda regeringsuppdrag som FLH tilldelats har en tydlig koppling till instruktionen, vilket ger fruktbara synergier för hela verksamheten.

Skulle utredningens huvudförslag bli verklighet betyder det att FLH knappast kan finnas kvar. Konsekvensen av att lägga ned FLH har dock inte utretts.

Vi förordar att uppdraget att inrätta ett svenskt museum om Förintelsen ges till Forum för levande historia. På så vis säkerställs att den kunskap, kompetens och erfarenhet som genererats under 20 år inte äventyras. Därtill är detta det mest kostnadseffektiva förslaget.

Förenlighet med kulturpolitiska målsättningar

I utredningens avsnitt 2.4 *Regeringens politik för museiområdet* sägs: *De övergripande prioriteringar för kulturarvspolitiken som regeringen presenterade i den kulturpolitiska propositionen (prop2016/17:116, avsnitt 5.4) innebär bland annat att det gemensamma kulturarvet ska vara en angelägenhet för alla, att det offentliga samtalet ska vidgas och fördjupas, samt att medskapande och engagemang ska främjas.* (SOU 2020:21, s 26)

Detta till trots har utredningen inte tillräckligt belyst vilka målgrupper som verksamheten ska nå, hur man ska arbeta för att nå dem och vilket bidrag till samhället som verksamheten ska ge. Det är inte heller behandlat hur det nya museet ska bidra till att uppnå de kulturpolitiska målen vad gäller delaktighet och kulturens tillgänglighet för nya målgrupper. Utredningen prioriterar tydligt ner förmedlingsuppdraget för museer, vilket inte är förenligt med de kulturpolitiska prioriteringarna.

Armlängds avstånd - den svenska förvaltningsmodellen

Alla statliga museimyndigheter är både museer och statliga myndigheter. Det innebär att de ska följa såväl regleringen för statliga myndigheter som museilagen. Båda dessa påverkar museimyndigheternas ställning. Museilagen har till avsikt att museerna i det allmänna museiväsendet i viktiga delar av sin verksamhet måste stå fria från politiska avgöranden.

Myndigheternas lydnadsförhållande till regeringen är samtidigt grundläggande för en demokratiskt styrd förvaltning och gäller även museerna. Detta är knappast problematiskt. Regeringen styr främst på en övergripande nivå genom beslut om inriktning och budget, medan detaljerade beslut om verksamheten i regel överlämnas till myndigheten. Denna organisatoriska tudelning mellan regeringen och förvaltningsmyndigheter är en viktig del av den svenska förvaltningsmodellen.

Regeringens styrning av myndigheterna genom instruktioner kompletteras av styrning genom de årliga regleringsbrevens samt andra regeringsbeslut, som att ge myndigheter specifika uppdrag. Statens musikverk har exempelvis i uppdrag att ge statsbidrag till musiklivet, Naturhistoriska riksmuseet har i uppdrag att göra pollenanalyser och pollenprognoser och FLH har uppdraget att samordna arbetet med den nationella planen mot rasism. Att ha sådana specifika uppdrag är inte problematiskt så länge de ryms inom myndighetens generella uppdrag och inte inskränker myndighetens beslutanderätt i den operativa museiverksamheten.

Mot denna bakgrund finner vi utredarens jämförande resonemang kring FLH respektive den nya myndighetens självständighet från politiken långt ifrån övertygande. En ny myndighet av det slag som föreslås skulle enligt regeringsformen knappast ha någon annan ställning än FLH. Och regeringen skulle formellt ha samma möjligheter att styra – eller inte styra – en ny myndighet som den har att styra FLH. Det är i själva verket en viktig och erkänd princip inom förvaltningspolitiken att regeringens styrning av myndigheterna ska anpassas till varje myndighet, dess ställning och villkor. Det är självklart att styrningen av till exempel Skatteverket eller Försäkringskassan skiljer sig avsevärt från styrningen av FLH eller ett museum. FLH kan också mycket väl lyda under museilagen och följer den redan idag, även om myndigheten inte formellt har museiverksamhet i sitt uppdrag.

Kapitel 5 Museets inriktning och uppdrag

5.2 Museets inriktning

Enligt utredningsdirektiven ska *Stockholmsdeklarationen* (antagen vid Stockholms internationella forum om utbildning, hågkomst och forskning om Förintelsen i januari 2000) vara en utgångspunkt för museets arbete. Museet ska beskriva Förintelsen som sådan i en bred historisk kontext. Verksamheten ska bidra till att orsakerna till det historiska skeendet kan belysas och diskuteras mot bakgrund av både den ideologiska, sociologiska och ekonomiska utvecklingen i det omgivande samhället.

Vi noterar att utredarna i sitt betänkande anlägger ett annat, betydligt smalare, perspektiv än vad som görs i direktiven. De historievetenskapliga synpunkterna på forskning och museiverksamhet dominerar kraftigt i betänkandet, medan den pedagogiska forskningen inom fältet behandlas högst styvmoderligt. Utredningen tycks närmast missa det stora existerande forskningsfältet *Teaching and learning about the Holocaust*. Detta trots att utredaren lyfter fram synpunkter från några av världens främsta institutioner och forskare på området. Utredningen hade tjänat på att ta in denna centrala och aktuella diskurs. Det hade breddat utredningens förslag och gett det pedagogiska perspektivet en större betydelse.

Utredningen tar inte heller hänsyn till International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA) internationella arbete, som Sverige är en del av. I IHRA:s nyligen antagna rekommendationer för undervisning om Förintelsen, *Recommendations for Teaching and Learning about the Holocaust*, betonar medlemsstaterna och deras olika experter vikten av att i både formell och informell utbildning sätta Förintelsens historia i relation till frågor som har bäring på dagens samhällsutveckling.

I utredningen förekommer begreppen ”instrumentell” och ”instrumentalisering” på dryga tiotalet ställen. Utan att påståendena underbyggs sägs sådant som att ”... *det kan hävdas att en alltför instrumentell inriktning kan vara kontraproduktiv, och att pedagogisering av historia och kulturarv behöver komma i andra hand vid ett museum.*” (Ibid s 32). Likaså sägs att det uppdrag FLH har i sin instruktion, nämligen att vara ett nationellt forum som ska främja arbete med demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen, är ”*gammaldags*” utan att det preciseras varför ett sådant främjande arbete inte skulle behövas i dagens Sverige.

Vi ifrågasätter starkt denna konstruerade polemik. Inom IHRA, som representerar 35 medlemsstaters expertis inom såväl historia som didaktik inom området *Holocaust and Genocide Studies*, framhävde den expertgrupp som synade Sveriges senaste landrapport vikten av balans mellan att skildra historia och att instrumentalisera den för att nå syftet att lära av densamma.

Det går utmärkt att inom ramen för mer traditionell museiverksamhet med samlingar och forskning samtidigt också arbeta pedagogiskt med samtidsfrågor som hot mot demokratin och mänskliga rättigheter. Att snäva in perspektivet för ett framtida svenskt museum om Förintelsen vore olyckligt och inte representativt för ett modernt museum. Det riskerar att göra museets minneshållning statisk. Internationellt arbetar de facto de flesta institutioner på området med att koppla historievetenskapliga perspektiv till samtida frågor och andra folkmord. Det blir ytterst motsägelsefullt när utredningen trots ovan sagda hänvisar till flera världsledande museer och institutioner som med utgångspunkt i Förintelsens historia verkar i syfte att bekämpa rasism och främja demokrati idag.

Anne Frank Haus i Amsterdam förmedlar exempelvis Anne Franks berättelse i syfte att öka medvetenheten om antisemitismens, rasismens och diskrimineringens faror och vikten av frihet, lika rättigheter och demokrati. Målet med *Haus der Wannsee-Konferenz* i Berlin är att förklara vad antisemitism är, hur den utvecklades före Förintelsen och i vilken utsträckning den finns idag.

Syftet med föreningen som driver museet är bland annat att bedriva utbildning för demokrati och försvar av mänskliga rättigheter. Genom att hålla minnet av Förintelsen levande inspirerar *United States Holocaust Memorial Museum* i Washington D.C. medborgare och ledare världen över att konfrontera hat, förebygga folkmord och arbeta för människors värdighet. Vid dessa institutioner kan yrkesverksamma inom exempelvis rättsväsende, försvarsmakt, vård och utbildning studera de val som individer och institutioner gjorde under Förintelsen och få insikter om sina ansvarsområden idag.

Professor Yehuda Bauer, vår samtids absoluta auktoritet inom Förintelsens historia, tillika IHRA:s hedersordförande, poängterar: ”För att Förintelsen ska kunna definieras *måste* den jämföras med andra händelser om den, som jag just har hävdad, är en mänsklig händelse. Det är bara genom jämförelse som vi kan besvara frågan om den är utan motstycke och har särdrag som inte återfinns i liknande skeenden”. (*Förintelsen i perspektiv*, 2001, s 24-25)

Ett museum utan ambitioner och mål för hur målgrupperna för verksamheten ska kunna ta till sig kunskap eller engageras i verksamhetens innehåll kommer inte bidra till att de kulturpolitiska målen uppfylls. Faktakunskap och pedagogik behöver verka tillsammans och båda vara baserade på vetenskaplighet. Om förmedling, pedagogik och målgruppernas delaktighet kommer i andra hand kan man fråga sig vilket bidrag till samhället som utredningen tänkt sig att det nya museet ska ge.

5.3 Förslag till uppdrag

Vi delar i huvudsak utredningens syn på vikten av att en myndighet i framtiden har de uppdrag som specificeras i betänkandet. Det går dock inte att bortse från att bildandet av en ny myndighet för att få uppdraget gjort måste betraktas som att gå över ån efter vatten. Det framstår som en mycket enklare och mer logisk åtgärd att komplettera instruktionen till FLH med de uppdrag man anser saknas än att bilda en helt ny statlig myndighet.

Vi tycker också att utredningen är anmärkningsvärt specifik i exakt vilka frågor man anser att ett kommande museum om Förintelsen bör behandla och vilka perspektiv man bör anlägga. Vad vi känner till ges inga så specifika och detaljerade direktiv om verksamhetens innehåll till något annat statligt museum och vi ser heller inga fördelar med att snäva in och avgränsa museets verksamhetsområde på detta sätt. Det kan också ifrågasättas om det stämmer överens med museilagens anspråk på armlängds avstånd. Utredningen går in i detalj på ett antal frågor som det snarare bör vara upp till det kommande museet att besluta om. Vi vill betona att det är väsentligt att museets lagstadgade egna beslutanderätt i den löpande museiverksamheten beaktas.

Större delen av det som föreslås som det nya museets uppdrag är sådant som idag ingår i FLH:s uppdrag och som myndigheten redan arbetar med. Vi arbetar idag med att förmedla kunskap om Förintelsen, att samla in berättelser från överlevande, att diskutera Sveriges agerande under Förintelsen, att koppla Förintelsen till samtidsrelaterade frågor, att bedriva utställningsverksamhet, fortbildningar och programverksamhet, att förmedla kunskap baserad på forskning i samverkan med universitet och högskolor, att stödja regionala och lokala aktörer, att samverka med myndigheter och andra aktörer samt att bedriva internationellt samarbete.

En sammanhållen utställning som skildrar Förintelsens historia saknas i Sverige, vilket ju också är upprinnelsen till utredningen. På FLH har vi ofta beklagat att vi inte haft förutsättningarna ekonomiskt och lokalmässigt att bygga upp en basutställning som skildrar Förintelsens förlopp, dess framväxt med de processer som möjliggjorde den, dess genomförande, dess konsekvenser samt dess efterbörd. FLH skulle alltså med glädje anta utmaningen att producera utställningen. En sådan utställning, som också skildrar ödena för de överlevande som kom till vårt land och med kopplingar till en samtidskontext skulle stärka arbetet med demokratifrågor och bekräfta Förintelsen som en del av det svenska kulturarvet.

FLH har idag inte ett uttryckligt uppdrag att bygga upp en samling innehållande berättelser, föremål och dokument. Trots detta förvaltar vi en stor samling av berättelser. Vi har också ett omfattande specialbibliotek med litteratur om Förintelsen. Vi skulle inte ha några problem att inkorporera ett uppdrag att samla in även dokument och föremål. Vi ser ett stort värde i att det sker snart och att dessa förmedlas i nära samverkan med de överlevande och deras anhöriga.

Utredaren har en uttalad ambition att museet ska besitta *så mycket arkivmaterial som möjligt*. Vi ifrågasätter att det skulle krävas för att vara den nod för forskning som utredningen önskar. *Nordiska Museet*, som får betraktas som en av Sveriges ledande institutioner för dokumentation av nationella minnen, ser positivt på att samlingar som speglar Förintelsen och den samhällsutveckling som ledde fram till den förvaras vid flera museer. Men utredningen diskuterar inte alls fördelarna i det faktum att det finns ett stort intresse för att arbeta med teman som utgår ifrån eller knyter an till Förintelsen hos många befintliga institutioner runtom i landet.

Varför forskning skulle bedrivas bättre vid ett museum än vid ett lärosäte ger utredaren inga svar på.

Härtill kommer att FLH har anställda med forskarkompetens och en nära samverkan med forskarsamhället, i enlighet med vår instruktion. Men vi har hittills inte haft i uppdrag att bedriva egen forskning. Om det finns en önskan om att myndigheten skulle ha egen forskning och medel ställs till förfogande så är det givetvis en möjlighet, även om det ter sig principiellt mer lämpligt att sådan verksamhet äger rum vid lärosätena. Man bör beakta att forskning om Förintelsen bedrivs vid många lärosäten, såväl i Sverige som utomlands. Även med en egen forskningsmiljö vid museet skulle myndigheten behöva ta hjälp av externa forskare för sin utställnings- och övriga förmedlingsverksamhet. Behovet av att som nu samarbeta med många forskare vid flera lärosäten kommer alltså att kvarstå som en förutsättning om verksamheten också i framtiden ska utvecklas, vara flexibel och möta utmaningar och efterfrågan från det omgivande samhället.

Sammanfattningsvis gör FLH redan merparten av det som det nya museet föreslås göra. Nödvändigheten av att tillskapa en ny myndighet för att utföra till stora delar samma uppdrag är inte uppenbar. Vi avråder därför från att organisera museet i enlighet med utredningens förslag och finner det klokare att istället titta närmare på möjligheten att genom komplettering av FLH:s instruktion lägga den nya verksamheten inom Forum för levande historia.

Kapitel 6 Verksamhetens organisation och lokalbehov

6.3.1 En ny fristående myndighet

FLH avstyrker utredningens huvudförslag till organisation av det nya museet i form av en ny fristående myndighet.

Utredaren har inte på ett tillfredställande sätt redovisat vilka motiv som en flytt av uppgifter från FLH till en ny myndighet grundar sig på, utöver att man självklart bör undvika två myndigheter ska syssla med konkurrerande verksamheter.

Eftersom FLH idag innehar en mycket stor del av det uppdrag utredningen vill ge den nya myndigheten, så skapar förslaget stora gränsdragningsproblem och risk för överlappande verksamhet. Det är därtill inte möjligt att undvika problemet genom att dela verksamheten inom FLH i två så som utredningen skisserar. Så gott som all vår verksamhet tar sin utgångspunkt i Förintelsen. Utan det uppdraget kommer myndigheten att tappa sin profil och sitt existensberättigande.

Utredningen saknar en hållbar konsekvensanalys av vad det innebär att flytta så pass mycket verksamhet från FLH till det nya museet. Det är inte fullständigt belyst vare sig ur ett ekonomiskt perspektiv eller ur perspektivet av vilka konsekvenserna skulle bli för verksamheten eller hur det skulle påverka kompetensförsörjningen på området.

Som vi ser det innebär huvudförslaget förutom omotiverat höga kostnader, även stora risker för att en kunskapsmässig tillbakagång orsakas på ett område där Sverige idag har en framskjuten position.

FLH samlar den största erfarenheten och kompetensen i Sverige inom utställning, programverksamhet och utbildning med koppling till Förintelsen. Vi är den enda institutionen i Sverige som har pedagoger med lång erfarenhet av undervisning med utgångspunkt i Förintelsens historia. En omorganisation som innebär förlust av den kompetens som FLH besitter inom *Teaching and learning about the Holocaust* vore enormt allvarlig och skulle ta lång tid för ett nytt museum att bygga upp.

FLH arrangerar årligen, utöver Förintelsens minnesdag och priset till minnet av Per Anger, en stor mängd utställningar, pedagogiska workshops för skolelever, föreläsningar, publikationer, lärarfortbildningar, hågkomstresor till Förintelsens minnesplatser med mera. Vi har löpande nära samarbeten med motsvarande institutioner i andra länder, som *HL-senteret* i Norge och *Yad Vashem* i Israel. Vi företräder Sverige i bland annat *IHRA* och *The International Committee of Auschwitz-Birkenau Foundation*. Vi har kontakter med ledande forskare om Förintelsen, som den israeliske professorn Yehuda Bauer, den amerikanska professorn Deborah Lipstadt och den polsk-kanadensiske professorn Jan Grabowski. Vi har likaledes samarbete med experter inom området *Holocaust Education*, så som Paul Salmons från Storbritannien, Dr. Wolf Kaiser från Tyskland, Yariv Lapid vid United States Holocaust Memorial Museum eller Dr. Doyle Stevick, University of South Carolina och här i Sverige exempelvis Dr. Ylva Wibaeus, Stockholms universitet och professor Niklas Ammert, Linnéuniversitetet.

Vi menar att de erfarenheter och den kompetens som finns på FLH är unik. Det vore ett stort slöseri att slå sönder den. Det skulle också få långtgående konsekvenser för de många samverkanspartners runt om i Sverige som idag nyttjar Forum för levande historias kompetens och verksamhet.

6.4.2 Förändring av Forum för levande historia

Vi förordar att museet inrättas genom en komplettering av instruktionen för myndigheten FLH.

Då undviks den icke önskvärda situationen att två statliga myndigheter har uppdrag att hantera minne och kunskap om Förintelsen. Det framgångsrika arbete med utgångspunkt i Förintelsen som genomförts i Sverige de senaste 20 åren kan på så sätt fortsätta att utvecklas. Myndighetens kompetens kan tillvaratas och viktig befintlig verksamhet vid FLH kan vidareutvecklas. FLH kan stärka rollen att tillvarata och förmedla de överlevandes minnen. Den verksamhet vi bedriver för att främja arbetet med tolerans, demokrati och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen är efterfrågad och behövs i dagens Sverige.

Museet kan också bygga vidare på det kontaktnät som FLH har uppbyggt, vilket även utredningen anger som en fördel med detta alternativ.

Även utredaren påpekar att förslaget att inrätta det nya museet inom FLH är det mest kostnadseffektiva alternativet. Varför man inte valt att lägga större vikt vid detta och närmare utreda de möjligheter som ligger i att ge FLH uppdraget förblir oklart.

FLH har genom åren klarat att åta sig nya uppgifter och inte heller nu skulle det föreligga några hinder att initiera ny verksamhet efter de nya krav som skulle ställas. Vi delar utredarens bedömning att om FLH får uppdraget behöver dock personal rekryteras för att hantera samlingar,

liksom för en satsning för utökad forskningssamarbete. Däremot stämmer inte utredarens uppfattning att nuvarande instruktion och regeringsuppdrag inte är förenliga med museiuppdraget.

Forum för levande historia skulle givetvis välkomna, om regeringen ser behovet, ett insynsråd med representanter från forskarsamhälle och civilsamhälle. Vi har redan i den operativa verksamheten erfarenhet av att arbeta med olika former av referensgrupper, arbetsgrupper och styrgrupper och har starka samarbeten med civilsamhällesorganisationer bland annat *Svenska Kommittén mot Antisemitism (SKMA)*, *Föreningen Förintelsens Överlevande (FFÖ)*, *Judiska Centralrådet*, *Romani Glinda*, *Romska ungdomsförbundet* och representanter från olika forskningsinstitutioner.

Det är inte rimligt att slå sönder en verksamhet som under närmare 20 år med framgång etablerat ett väl fungerande arbete med utgångspunkt i Förintelsens historia. Det är oklokt att inte ta chansen att få igång uppbyggnaden av museum och insamling snabbt. Det är brådskande eftersom många av de överlevande uttryckt en stark önskan om att ett museum om Förintelsen ska komma till stånd och det vore sorgligt om museet inte kunde realiseras innan de hinner gå ur tiden. Med adekvata resurser kan FLH, som fas ett, påbörja ett insamlingsarbete redan 2021.

Frågan om placering av museet behöver utredas vidare. Vi vill dock framhålla att från FLH:s sida finns en öppenhet för möjligheten att öppna ett museum i nya lokaler, även på annan ort, om medel tillförs. En sådan lösning skulle främja den regionala spridningen och skapa stora samordningsvinster. En annan tanke som kan tas in i ett övervägande om lokaler är möjligheten att en sammanhållen utställning om Förintelsen också produceras i ett flertal exemplar för placering på ett antal orter i landet, möjligen i samarbete med Länsmuseerna. Vi vill idag inte förespråka en sådan lösning men ändå betona att det kan finnas alternativa idéer kring målet att skapa en sammanhållen utställning om Förintelsens historia och dess konsekvenser.

6.4.1 Del i en befintlig museimyndighet

Vi avstyrker även detta alternativa förslag. Det är en fördel att museet får ha en egen tydlig identitet kopplad till Förintelsen, men så blir inte fallet om museet inryms i en större statlig museimyndighet med en annan huvudsaklig inriktning.

Att förlägga museet på Historiska museet eller Armémuseum, eller ett etablerat museum på annan ort, innebär också risker som utredningen inte redogör för. Exempelvis finns det inget som säger att den styrning som tillämpas på värdmuseet passar en ny verksamhet bara för att den passar den största eller ordinarie verksamheten. En nyttillkommen verksamhet kan tvingas anpassa sig mer än lämpligt till verksamhetsformer och arbetssätt hos den större befintliga verksamheten. Det är rimligt att anta att detta kan få ganska stora konsekvenser för en verksamhet som ett museum om Förintelsen.

Utredningen har inte gjort en bedömning av vilka konsekvenser dessa förslag skulle få för de målgrupper som FLH idag vänder sig till eller de samarbetspartners som FLH samverkar med och som rimligen blir målgrupper även hos ett framtida museum.

Kapitel 7 Samlingar, samverkan och forskning

Avsnitt 7.2 Behov av insamling tillgängliggörande av föremål och arkivmaterial

Även om vi ser behovet att hitta förvaring för de dokument och artefakter som ännu inte är insamlade ifrågasätter vi som sagt att besittningen av *så mycket arkivmaterial som möjligt* är en nödvändig förutsättning för ambitionen att vara en nod för forskning om Förintelsen.

En ambition att centralisera samlingar av material, arkivalier och artefakter som idag är utspridda på olika institutioner i landet riskerar att uppfattas som att det nya statliga museet nu ska ta hela ansvaret för allt som gäller Förintelsen, och att övriga museer inte förväntas ta initiativ inom det området. Det vore direkt kontraproduktivt.

Det viktiga är att dessa samlingar tillgängliggörs för forskare och pedagoger. Detta kan möjliggöras genom ett samordnande uppdrag till FLH eller annan aktör. FLH har redan tagit initiativ i denna riktning genom att skapa en samordnande funktion kring arbetet med vittnesmål från Förintelsen insamlade i Sverige och i andra länder där det finns vittnesmål med koppling till Sverige.

Utredningen påpekar att det fortfarande finns dokument och artefakter i privat ägo där ägaren skulle vilja se att materialet blev omhändertaget och förvarat. Vi instämmer i att det finns ett sådant behov även om det troligen inte handlar om stora mängder material. FLH skulle kunna åta sig ett sådant uppdrag. Vi skulle kunna göra detta mer skyndsamt än en nyinrättad organisationskommitté eftersom vi har bakgrundsmaterial och nätverk på plats för att inleda ett sådant arbete mer eller mindre direkt. Detta under förutsättning att adekvata resurser tillförs.

Det finns all anledning att ta fasta på Läns museernas önskan om en samordningsfunktion för utställningsverksamhet med mera med koppling till Förintelsens teman. Ett speciellt uppdrag som samordnare av nationella satsningar på andra museer och andra regionala institutioner skulle harmoniera väl med den verksamhet som redan bedrivs inom FLH.

Avsnitt 7.4.3 Bygga en forskningsmiljö och inrätta en professur

Även om det bedrivs forskning vid en del svenska museer äger den allra största delen av forskningen rum vid landets universitet och högskolor. Detta har hittills även varit fallet med forskning om Förintelsen, och vi kan inte se att utredningen har övertygande argument för att förändra detta. De senaste två decennierna har två större svenska forskningsprojekt behandlat olika aspekter av Förintelsen, dels projektet *Sveriges kopplingar till Nazityskland* och dels projektet *Förintelsens plats i olika europeiska länders historiekulturer*. En mängd publikationer, antologier, doktorsavhandlingar och artiklar i vetenskapliga tidskrifter har behandlat Förintelsen.

Vill man stimulera och bredda svensk forskning inom dessa teman skulle det vara långt mer effektivt att ge exempelvis Vetenskapsrådet medel och uppdrag att stimulera forskning kring Förintelsen. På så vis riskerar man inte att begränsa forskningen till en enda institution. Det förvånar att utredningen inte tar upp de nackdelar och risker som kan komma med en liten grupp forskare knuten till den egna verksamheten, jämfört med friheten att samverka med olika akademiker från olika lärosäten.

Utredningsdirektiven talar om vikten av att det bedrivs en bred tvärvetenskaplig forskning, vilket talar för att man bör låta grundforskningen även fortsättningsvis äga rum vid landets olika lärosäten. Endast så kan man försäkra sig om att ett flertal discipliner får möjlighet att angripa ämnet ur olika perspektiv, liksom att forskningen bedrivs i olika delar av landet. Man bör även betänka att merparten av svensk grundforskning inom humaniora och samhällsvetenskap görs inom ramen för forskarutbildningen, något som också nödvändiggör en koppling till ett lärosäte med forskarutbildning.

Det finns inga hinder för ett museum att få hjälp av extern forskarkompetens utan att museet har egna forskartjänster eller institutionella samarbeten av det slag som utredningen föreslår. Även stora etablerade institutioner såsom *United States Holocaust Memorial Museum* (USHMM) använder främst externa experter vid sidan av den egna personalen med pedagogisk inriktning för att ta fram nya utställningar och liknande publik verksamhet. Att forskare ska få möjlighet att få tillgång till museets samlingar torde vara en självklarhet.

Om man ändå finner en professur i ämnet önskvärd, vilket vore en välkommen stimulans och signal för forskningsområdet, så vore det bästa att lägga den på heltid vid ett lärosäte där det redan finns en upparbetad forskningsmiljö kring ämnet, till exempel vid *Hugo Valentin-centrum* vid Uppsala universitet.

Utredningen menar också att det skulle vara ett problem att inrätta museet vid ett statligt lärosäte på grund av svårigheten att öronmärka medel för verksamheten långsiktigt. Det är svårt att se hur detta problem skulle lösas genom det föreslagna arrangemanget. Om man verkligen vill försäkra sig om en långsiktighet i forskningen om Förintelsen vore det bättre att föreslå att det anslås öronmärka forskningsmedel hos exempelvis Vetenskapsrådet för forskning om Förintelsen.

Att förfoga över en egen forskningsmiljö är inte heller det enda sättet för ett museum att bidra till att ny kunskap tas fram. FLH har med stor framgång anordnat internationella forskningskonferenser i samarbete med svenska lärosäten. Exempelvis konferenserna om "Bystanders" under Förintelsen och "*The Study of Eugenics - Past, Present and Future*" i samarbete med Uppsala universitet. Man kan också samarbeta med forskare kring bidrag till projektansökningar, vilket FLH vid ett flertal tillfällen gjort, eller ha tidsbegränsade gästforskartjänster i samarbete med ett eller flera lärosäten. Detta kräver inte den omfattande och kostnadskrävande organisation som utredningen föreslår.

När det gäller kunskapsförmedlingen gäller andra krav och förutsättningar än de som i normalfallet kännetecknar kommunikation av forskningsresultat. Målgruppsperspektivet måste vara styrande, liksom de problem som känns aktuella i samtiden. Det är viktigt att den utställnings- och övriga förmedlingsverksamhet som bedrivs vid sidan av den permanenta utställningen kan utgå från all svensk och internationell forskning och inte är hänvisad till pågående forskning vid den egna institutionen.

Kapitel 8 Konsekvensbeskrivning

6.5 Verksamhetens resursbehov

Det finns flera argument som talar emot utredningens huvudförslag vad gäller organisation. Det tydligaste rör resurseffektiviteten.

I regeringens kulturarvsproposition behandlas frågan om hur museisektorns struktur och organisation präglas av oproportionerligt många små myndigheter, vilket skapar problem med effektivitet, flexibilitet och ändamålsenligt arbete med kärnuppgifterna. FLH ifrågasätter med utgångspunkt i detta varför utredningens huvudförslag är en fristående myndighet trots att det finns möjlighet att inrätta museet vid FLH. FLH har redan byggt upp en fungerande myndighetsstruktur, vi bedriver redan stora delar av den verksamhet som det nya museet förväntas driva och vi har redan ett uppbyggt nätverk av samarbetspartners internationellt och nationellt som är det som det nya museet behöver för att kunna utveckla verksamheten. Dessutom har FLH visat att man på kort tid kan bygga upp ny verksamhet när så krävs.

Till skillnad från utredaren anser vi att samordningsvinsterna med att förlägga det nya museet inom ramen för FLH är betydande. Det avspeglas också i utredarens förslag på en kraftig överföring av verksamhet och resurser från den befintliga myndigheten.

I konsekvensanalysen har man inte redogjort för de kostnader och risker för förlorad kompetens och förlorade strukturer för verksamhet som kommer med att flytta verksamhet från FLH. För att bara lyfta ett exempel kan vi nämna Per Anger-priset, regeringens pris för mänskliga rättigheter. I

många år har FLH i samverkan med externa producenter producerat text, film och bildmaterial kring priset. Alla rättigheter är skrivna med FLH. Att lösa ut bildrättigheter mm för ett nytt museum rör sig om stora summor. Detta gäller för övrigt även andra rättigheter som FLH har införskaffat på olika projekt. Hela nomineringsprocessen för priset bygger på ett nära samarbete med tio civilsamhällesorganisationer som under åren upparbetats. Erfarenheter har också byggts upp kring hur man hanterar situationer runt mänskliga rättighetsförsvare i olika länder, vilket resulterat i att priset idag anses vara ett av landets främsta MR-priser. En ny institution kan inte på kort tid tillägna sig förutsättningarna för att hantera ett sådant internationellt pris.

Vi befarar därtill att kostnaderna för en ny museibyggning blir väsentligt högre än vad som sägs i betänkandet. Med de erfarenheter som finns från planering av tidigare nybyggnadsprojekt inom Stockholm och i andra storstadsregioner finns det dessutom risk för att de processer som föregår beslut om byggstart kan dra ut på tiden. Utredningens beräkning på tidplan och kostnader för att upprätta en ny byggnad för ändamålet förefaller vara något optimistisk.

Utredningen kommer fram till att det obestridligt mest ekonomiskt effektiva är att skapa ett svenskt museum om Förintelsen genom att förändra myndigheten FLH:s uppdrag. Vi kan inte finna de motiv som borde anges för att utredningen som huvudförslag ändå väljer ett väsentligt dyrare alternativ.

Vi förordar att uppdraget att inrätta ett svenskt museum om Förintelsen ges till Forum för levande historia. På så vis säkerställs att den kunskap, kompetens och erfarenhet som genererats under 20 år inte äventyras. Därtill är detta det mest kostnadseffektiva förslaget.

I detta ärende har överintendent Ingrid Lomfors beslutat. Avdelningschef Caroline Källner har varit föredragande. I den slutliga handläggningen har också avdelningscheferna Erika Aronowitsch, Silvia Ernhagen och Staffan Jonsson liksom projektledarna Stefan Andersson, Eva Fried och Oscar Österberg deltagit. Remissvaret har dessutom beretts i hela personalgruppen på Forum för levande historia.

Ingrid Lomfors

Överintendent

Caroline Källner

Avdelningschef